

**SIMON BERNADETT**

## ***A Millenniumi Újság jelenti...***<sup>1</sup>

### **Abstract**

In my essay I would like to describe the Hungarian press-history in short form at the end of the 19th century. In 1878 a new period began of the press-life in Hungary. The business-press became typical when the „Pesti Hírlap” was published by the „Légrády-brothers”. There were many very important new things e.g. the technical improvements, pictures in the newspapers, tabloids, reporter-professions and the "rikkancs" (newsboy) in the street.

The Hungarian Millennium Exhibition took place in Budapest in 1896. The task of the Exhibition was to show the Hungarian history, arts, several industries and products for the visitors. Sixteen new newspapers were issued by the organizers and the newspaper-publishers on the occasion of only this programme.

The „Millenniumi Újság” was one of them. The first copy appeared on the 10<sup>th</sup> of May 1896. Tivadar Hirschmann was the managing editor of this newspaper. It was published monthly on the 1st, the 10th and on the 20th days. In the newspaper there were a lot of news about the Millennium Exhibition and lot of advertisements.

In my work, I would like to show this newspaper in many ways: content, the forms of the publication and activity.

A kiegyezés után Magyarországon fontos változások történtek a sajtóéletben. 1867. március 17-én újra életbe lépett az 1848. XVIII. tc. a szabad sajtóról, és egészen 1914-ig biztosította a magyar sajtóélet szabadságát. Az 1870-es évektől sorban jöttek létre az újabb és újabb lapok, ezért ezt az időszakot „alapító időszak”-nak vagy „gründolási kor”-nak (*Gründerzeit*) is hívják. A későbbiekben a lapkiadás mértéke csak fokozódott: 1890 és 1896 között Magyarországon, 68 %-kal nőtt a megjelenő lapok száma. Pesten 1864-ben 57, 1896-ban már 397 időszak kiadvány jelent meg. 1867 után a magyar nyelvű lapok száma is emelkedett. 1873-ban 82 német és

---

<sup>1</sup> Jelen cikk alapja a szerzőnek az ELTE BTK Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék doktori program keretében, 2014. június 3-án megtartott „Közelképek a XIX.-XX. századi magyar történelemből” című konferencián azonos címmel megtartott előadása.

A dolgozat szakmai lektorálását Dr. Csapó Csaba végezte. Munkáját ezúton is köszönjük!

187 magyar, 1896-ban már 747 magyar nyelvű újság került kiadásra. Három fő laptípus jelenléte jellemezte a kiegyezés és a századforduló közötti időszakot: a politikai napilapok (például: *Pesti Hírlap*, *Budapesti Hírlap*, *Budapest*), a tudományos szaksajtó (például: *Vállalkozók Lapja*, *Orvosi Hetilap*, *Gazdasági Lapok*) és a családi szórakoztató-szépirodalmi lapok (például: *Vasárnapi Ujság*, *Üstökös*, *Bolond Miska*, *Borsszem Jankó*).<sup>2</sup>

A sajtóélet gyors fejlődéséhez az is hozzájárult, hogy – fokozatosan ugyan, de – szabályozták a sajtótermékek terjesztésének formáit. Engedélyezték a lapok utcai árusítását (kolportázs), amely lényeges változásnak számított, hiszen addig csak előfizetés útján lehetett hozzájutni az egyes újságokhoz. A lapokat addig egy-egy szerkesztő neve azonosította, például 1841 és 1844 között a *Pesti Hírlap*ot Kossuth Lajos szerkesztette, de Landerer Lajos volt a lap kiadó-laptulajdonosa. Az 1878-ban megjelenő *Pesti Hírlap* mutatványszámának vezércikkét – amelyet ugyan nem volt szokás aláírni, de hogy a változást érzékelni lehessen – a Légrády-testvérek, vagyis Légrády Károly és Légrády Tivadar mint a *Pesti Hírlap* kiadótulajdonosai írták alá. Ez volt az első üzleti alapon álló magyar újság, tehát a lapkiadás vállalkozás lett, melynek törekvéseit a kiadó-laptulajdonos üzleti érdeke szabta meg, nem a szerkesztő meggyőződése. Olvasókat viszont a kor „nagy neveivel” próbáltak szerezni, például Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Ágai Adolf is publikáltak az egyes lapokban. A legtöbb hírlap független napilap lett, vagyis nem csak egy párt vagy egy nézet sajtóorgánusaként funkcionált, hanem a szélesebb olvasóközönség számára is érdekes, megvásárolható újsággá vált. A laptulajdonos célja a minél nagyobb haszon elérése lett, hiszen az újság sikerességén múlt, hogy a vállalkozása fennmarad-e, vagy tönkremegy. Azt, hogy a lapnak minél több olvasója legyen, több módon is el lehetett érni. Például a példányszám növelésével, a hirdetési üzlet kifejlesztésével, és „szenzációs hírek” közlésével, valamint a jól működő hírszolgálat megszervezésével. Ezek a lehetőségek tulajdonképpen összefüggtek és egymásból következtek.<sup>3</sup>

A lap előállításának költségeit nem lehetett csökkenteni, mivel ez a színvonal eséséhez vezetett volna, a példányok árát sem lehetett emelni, hiszen akkor a vásárlók száma esett volna vissza. Végző megoldásnak a lapok példányszámának növelése maradt. Ehhez azonban meg kellett teremteni a vevőkört, tehát első lépésként ki kellett alakítani az előfizetőket, vásárlókat

---

<sup>2</sup> BUZINKAY GÉZA: *Két évszázad magyar nyelvű újságírása*. In: *Hirharang*, vezércikk, szenzációs riport. *Magyar sajtótörténeti antológia 1780-1956*. Szerk.: BUZINKAY Géza. Budapest, Corvina, 2009. 19. (továbbiakban BUZINKAY 2009); LIPTÁK DOROTTYA: *Újságok és újságolvasók Ferenc József korában*. Bécs – Budapest – Prága. Budapest, L'Harmattan, 2002. 41-43. (továbbiakban: LIPTÁK 2002)

<sup>3</sup> BUZINKAY 2009: 18-19.; BUZINKAY GÉZA: *Kis magyar sajtótörténet*. Budapest, Haza és Haladás, 1993. 63. LAKATOS ÉVA: *Sikersajtó a századfordulón. Sajtótörténeti megközelítések*. Budapest, Balassi, OSZK, 2004. 16., 38-39. (továbbiakban: LAKATOS 2004)

hálózatát (közönségkapcsolati tevékenység), melynek szintén több variációja létezett.<sup>4</sup>

A lapkiadók kedvezményekkel, apró figyelmességekkel fordultak az olvasók felé (például: kombinált előfizetési rendszerrel, tiszteletpéldányokkal, díszes albumokkal, naptárakkal, műmellékletekkel, színes nyomatok küldésével). Körkérdésekkel, pályázatok kiírásával igyekeztek aktivizálni az olvasót, bevonni őket a lap szerkesztésébe, elősegítve ezzel az újsághoz való mindinkább kötettségüket. Például receptek küldése vagy rejtvénypályázatok jó alkalmat teremtettek erre. Végül a szerkesztőségi posta rovata valósította meg, hogy az olvasó úgy érezhesse, személyesen is köze van az adott laphoz, és mivel a szerkesztők mindig válaszoltak az olvasói levelekre, joggal érezték úgy, hogy tevékenyen hozzájárulnak a lap arculatának kialakításához. Ezek a reklámfogások ma is használatosak.<sup>5</sup>

A lapkiadók célja az volt, hogy a többi sajtóterméknél olcsóbb lapot állítsanak elő és dobjanak piacra, még hozzá minél nagyobb példányszámban, hogy minél több emberhez eljuthassanak. Az 1890-es évek nagy napilapjai (például: *Magyarország*, *Budapesti Napló*) naponta 25-30 000 példányban jelentek meg, ezzel szemben a krajcáros lapok (például: *Esti Újság*, *Friss Újság*, *Kis Újság*, később *Az Est*) napi példányszáma a századforduló idején elérte akár a 100 000-et is. Ezen újságok előállításának és terjesztésének költségeit azonban az előfizetők köre már nem fedezte, meg kellett szólítani az utca emberét, aki egy-két krajcárért megvette a híreket látványosan megjelenítő lapokat. Mivel a krajcáros lapok a többi napilapnál kétszer-háromszor olcsóbbak voltak, sokkal több embernek nyílt lehetősége arra, hogy megvegye azokat. A lapok tömeges terjesztésére egy új foglalkozás alakult ki: a rikkancsoké. Az újságokat 1896-tól rikkancsok kínálták az utca járókelőinek, az aznapi lapszámok fontosabb címeinek kikiabálásával, s az új terjesztési forma segítségével az addiginál kisebb méretű, olcsó lapok árusítása kikerült az utcára. Ezáltal lényegesen bővült az olvasók köre, s ennek köszönhetően az 1890-es években Budapesten kezdtek kialakulni a tömegsajtó jellegzetes, fenti vonásai.<sup>6</sup>

Egy lap üzleti vállalkozásként való működésének első feltétele az, hogy hirdetések jelenjenek meg az újságban. A tárgyalt korszakban az eladott lapok számából származó bevétel már nem volt elegendő az újság fenntartásához, így a laptulajdonos a hirdetéseket feladó vállalatoktól és magánszemélyektől befolyt bevételt a lap működtetésére, valamint a profit növelésére tudta fordítani. A hirdetésekben közzétette a feladott szöveget, és azt célirányosan juttatta el az olvasóközönséghez. Nem volt ritkaság egy-egy cikk formájában

---

<sup>4</sup> LAKATOS 2004: 16., 38-39.

<sup>5</sup> LAKATOS 2004: 39-50.; LIPTÁK 2002: 47., 155-162.

<sup>6</sup> LAKATOS 2004: 51., 98-99; BUZINKAY: 2009 22.

megírt burkolt reklám sem, amely egy-egy alaptőke emelésről vagy tőzsdei sikerről szólt. Ezeket az újonnan kialakult hírlapírói szakma képviselője, a kimondottan a gazdasági hírekre specializálódott újságíró írta meg. A *Reggeli Újság* volt az egyik első ilyen – főként hirdetésekben álló – újság, mely 1897-ben már akkora példányszámban jelent meg naponta (60 000, sőt 1898-ban már 80 000), hogy azokat a hatékony terjesztés érdekében szemétszedő kocsik szállították ki az olvasóknak.<sup>7</sup>

A bulvárlapok elődjének is tekinthető szenzációs híreket tartalmazó újságokban a hírek témái nem számítottak újdonságnak. Tartalmukban ugyanúgy szerepeltek egyes bűnügyi történetek, vagy korrupciós ügyek, leleplezések, mint más újságokban, azonban az előadásmódjuk és szerepük teljesen átalakult a nagyvárosi tömegsajtó korában. A terjengős fogalmazás, a témák részletezése a korszak általános jellemzője volt, ám azt, hogy melyik hír számított rendkívülinek, és mekkora volt a hírértéke, az döntötte el, hogy hol helyezkedett el, és mennyit írtak róla az adott lapban. Minden hír egyenrangú lett, már nem a politikai, közéleti témák kapták a fő helyet az újságban. Azt pedig, hogy egy esemény mennyire számított fontosnak, csak az döntötte el, hogy mekkora hírverést kerítettek neki. Ennek meghatározásában nagy szerepük volt a szenzációs hírek előállításának, a riportereknek. Ez a 19. század utolsó negyedében kialakult foglalkozás alapján megváltoztatta a hírlapírás technikáját. A riporter teremtette meg a hírt, tett egy egyszerű tényt szenzációvá. Az újságíró felfigyelt valamire, elkezdett utána nyomozni, kikérdezte az embereket, s a munka végére megszületett a nyomozás eredménye, maga a történet. A meglepő újdonságot ezután – nem feltétlenül irodalmi igényességgel és a valóságnak megfelelően – megírta, a minél több eladott példányszám reményében. Ebben a folyamatban a mai bulvársajtó jellegzetességeit fedezhetjük fel.

Ahhoz azonban, hogy az elvárásoknak megfelelő mennyiségű híreket tudjanak közölni, meg kellett szervezni a magyarországi hírszolgálat rendszerét. 1875-ben a Budapesti Tudósító könyvatos tájékoztató, majd 1881-ben a Magyar Távirati Iroda létrehozásával biztosították, hogy ne csak saját tudósítóiktól, hanem ezektől a hírirodáktól, valamint a különféle területekre (rendőrségi, törvényszéki) szakosodott belföldi hírszolgálatoktól is megkapják a híreket.<sup>8</sup>

A fentiekén túl az üzleti sajtó elterjedésének gyakorlati előfeltételei is voltak. A nyomdatechnikai újításoknak köszönhetően a gyorssajtóval és a rotációs gépekkel, tízszeres hatékonysággal tudták előállítani a kislap-formátumú – vagy más néven közép-európai formátumú – lapokat. A szerkesztőség, a kiadóhivatal és a nyomda egy épületbe kerülésével lerövidült

<sup>7</sup> LAKATOS 2004: 62-65., 101.; BUZINKAY 2009: 21.

<sup>8</sup> BUZINKAY 2009: 20., 22.; LIPTÁK 2002: 49.

az újság előállításának ideje. A tipográfia fejlődésével a lapok áttekinthetőbbé váltak, a rovatok állandó helyükre kerültek. A szerkesztők a címlapon lévő nagy képpel – rajzzal, majd fényképpel – csináltak kedvet az állandó rendszerességgel megjelenő lap olvasásához.<sup>9</sup>

Összességében tehát elmondható, hogy az 1870-es évektől a magyarországi üzleti sajtó legfontosabb jellemzői a lapok magas példányszámban való megjelenése, s a tömeges terjesztése az utcán, rikkancsok által. Az olcsó, néhány krajcáros újságok szerkesztői a széles olvasóközönséget közérthető fogalmazásmóddal, az újságban megjelenő hirdetésekkel, szenzációs hírekkel és képekkel igyekeztek megszólítani. Ezt az újonnan kialakult újságírói szakmák, a riporterek és a gazdasági hirdetéseket papírra vető újságírók segítettek megvalósítani.

A 19. század második felében nem volt túl gyakori, bár nem is volt előzmények nélküli az a gyakorlat, hogy egy konkrét közéleti esemény kapcsán külön alkalmi lapcsoportot is létrehozzanak. Külföldi világkiállítások rendezésekor az adott ország megjelentetett kiállítási lapot/lapokat, hogy az eseményekről lehetőleg minél szélesebb körben tájékoztasson. Az 1873-as bécsi világkiállítás egyik, 1871 és 1875 között megjelenő sajtóorgánumának, a *Wiener Weltausstellungs-Zeitung*nak 429 száma jelent meg. 1871-ben és 1875-ben csak elvétve, 1872 és 1874-ben heti egyszer, kétszer, a kiállítás évében, 1873-ban pedig hétfő kivételével minden nap megjelent.<sup>10</sup>

Magyarországon a kisebb – azonban nem kevésbé fontos és jelentős – gazdasági-, vagy iparegyletek vidéken megrendezett kiállításai alkalmával már jelentettek meg egy-egy – kimondottan az adott rendezvényt kapcsolatos – újságot.<sup>11</sup> Ezek a kiadványok eltérő példányszámban tudósítottak a kiállításokról: például míg az 1879 augusztusában, Székesfehérváron megrendezett országos mű-, ipar-, termény- és állatkiállítás alkalmából kiadott lapnak csak egy száma jelent meg, addig a fél évvel korábban, 1879 márciusában, ugyanott tartott tárlatot 14 lapszámban mutatták be. Terjedelmében, minőségében és felépítésében ez a lap már hasonlít a későbbi kiállítások lapjaihoz.

Az 1885-ös Országos Általános Kiállítás alkalmából már három lapot is

<sup>9</sup> LIPTÁK 2002: 45.

<sup>10</sup> *Wiener Weltausstellungs-Zeitung: Central-Organ für die Weltausstellung im Jahre 1873, sowie für alle Interessen des Handels und der Industrie*. Wien, Genossenschafts-Buchdruckerei, 1871-1873.

<sup>11</sup> Például: *Székesfehérvári kiállítási lapok. Illusztrált közlöny az országos mű-, ipar-, termény- és állatkiállítás tartamára*. Fel.szerk. PRÉM József. Székesfehérvár, Számmer Imre, 1879.; *Deési kiállítási emléklap. A Szolnok-Dobokamegyei gazdasági egylet által 1879. évi október 18-tól 26-ig rendezett gazdasági-, ipar- és állatkiállítás alkalmából*. Szerk. HAVAS Gyula. Deés, Bovánkovics Gyula, 1879.; *Kiállítási Értesítő. A Rév-komáromi iparos ifjúság önképző köre által kezdeményezett helyi ipar- és terménykiállítás alkalmából kiadja a kiállítási bizottság*. Fel. szerk. TUBA János. Komárom, [Rév-Komáromi Iparos Ifjúság Önképző Köre], 1880.

kiadtak.<sup>12</sup> Az egyik, *Az 1885. évi Budapesti Országos Általános Kiállítás Közleményei* a rendezvény kiadási költségeiről és statisztikai adatairól tájékoztatót, míg a *Budapesti Országos Általános Kiállítás* című lap a kiállítás nyitva tartása alatt, május és november eleje között naponta négy oldalban tájékoztatót a Városliget területén megrendezett rendezvény programjairól. A *Kiállítási Értesítő*, amely egy másik újság, *A Gazdasági Mérnök* társlapjaként jelent meg szintén négy oldalban, havonta négy alkalommal 1884-től 1885. november 15-éig írt a kiállításról. A lapot Gonda Béla, a kiállítás mezőgazdasági csoportjának biztosa szerkesztette, aki az egyik 1885. májusi számban kifejtette állásfoglalását a kiállítás és a sajtó kapcsolatáról. Hangsúlyozta a magyar sajtó új és fontos szerepét, amelyet be kell töltenie a kiállítás eseményeiről való tájékoztatás során. Kellőképpen felkészülve, tárgyilagosan kell tudósítaniuk a rendezvényről, kerülve a többi lap által elkövetett hibát, a felületességet és az egyes kiállítók túlértékelését. Mivel a magyar sajtóélet addig érdemlegesen még nem foglalkozott országos kiállítással, Gonda Béla úgy gondolta, lapjának irányt kell mutatnia a többi újságnak a kiállítás megítélésének módjáról. Figyelembe véve a kiállítás fő célját – Magyarország iparának, gazdaságának és kultúrájának bemutatását – az újságíróknak arra is tekintettel kell lenniük, hogy a kiállítás Magyarország jövőbeli fejlődésére nézve is irányt mutat. Éppen ezért a *Kiállítási Értesítő*ben mellőzni kell azt a rossz szokást, hogy az egyes programokat vagy kiállítási pavilonokat cikkben megírt hirdetés formájában népszerűsítsék. Ennek megfelelően csak valódi hirdetések találhatók az újságban az utolsó egymásfél oldalon.<sup>13</sup>

Ez az 1885-ben kifejtett szemlélet – miszerint a sajtó nagyban hozzájárul a kiállítás népszerűsítéséhez – jó példaként szolgálhatott a tizenegy évvel későbbi, az 1896-ban megrendezett Millenniumi Ezredéves Országos Kiállítás számára, ugyanis a rendezvény alkalmából – jelenlegi kutatásaink alapján – tizenegy lapot jelentettek meg.

Miért lehetett ekkora jelentősége az eseménynek, hogy hatására a sajtóélet is ennyire felpézsdült? A honfoglalás ezredéves évfordulójának megünneplésére már 1892 óta készültek, hiszen az 1892. évi II. tc. kimondta egy 1895-ben tartandó országos nemzeti kiállítás megrendezését.<sup>14</sup> Igaz, a kiállítás csak 1896-ban nyílt meg, de a millennium megünneplésére való készülődés kiterjedt az egész történelmi Magyarország területére. 1895.

<sup>12</sup> *Budapesti Országos Általános Kiállítás. Napi műsor = Tagesprogramm.* Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1885.; *Kiállítási Értesítő. Az 1885. évi budapesti országos kiállítás közlönye.* Budapest, Gonda Béla, 1884-1885.; *Az 1885. évi budapesti országos általános kiállítás közleményei.* Budapest, Pesti Könyvnyomda r.t., 1883-1885.

<sup>13</sup> GONDA BÉLA: *A kiállítás és a sajtó.* In: *Kiállítási Értesítő. Az 1885. évi budapesti országos kiállítás közlönye*, II. (1885. május 17.) 20. (42.) sz. [293]-294.

<sup>14</sup> 1892. évi II. törvénycikk. Az 1895. évben Budapesten tartandó országos nemzeti kiállításról. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6452> (utolsó elérés: 2015. február 10.)

szilveszter éjszakáján harangzúgás jelezte, hogy érkezett az 1896. év, a honfoglalás 1000. évfordulójának esztendeje. Az 1896. évi VIII. tc. rögzítette az ünnep alkalmából létrehozandó műalkotásokat.<sup>15</sup> Maradandó emlékekkel kívánták megörökíteni az ezredéves évfordulót, így többek között, az ország hét helyén felállítottak hét – a honfoglaláshoz és az államalapításhoz kötődő – emlékoszlopot, országszerte avattak fel történelmi témájú emléktáblákat, szobrokat, festményeket. Budapest városfejlesztési és infrastrukturális munkáinak keretében sok új reprezentatív- és középületet emeltek (megemlíthető itt a Vígszínház, a Kúria, az Iparművészeti Múzeum, a Múcsarnok, a földalatti vasút, a Nagykörút és az Andrássy út végleges kiépítése). Megemlékezések, nagygyűlések, kongresszusok megrendezése mellett, a főváros színházi- és a sportélete is fellendült. Számos látványosság (például körképek, festmények: Feszty Árpád: *A magyarok bejövetele*, Munkácsy Mihály: *Honfoglalás*), ünnepség és szórakozási lehetőség várta a vidékről és külföldről idelátogatók millióit.<sup>16</sup> 1896. május 2. és november 3. között Budapesten, a Városligetben 520 000 négyzetméternyi területen, 240 pavilonban mutatták be a Magyarországon készült ipari, művészeti tárgyakat. A kiállítás célja az ország múltjának, jelenének és jövőképeinek bemutatása, reprezentálása volt, amely Budapestet az európai nagyvárosok sorába emelte.<sup>17</sup>

A Millenniumi Ezredéves Országos Kiállítás alkalmából kiadott tizenkét lap egy része a kiállítás hivatalos újságja volt, melyeket a kiállítási igazgatóság adott ki, a többit pedig különféle lapkiadással foglalkozó vállalkozás alapított.<sup>18</sup> Némelyik lap már 1892-től nyomon követte a kiállítás

<sup>15</sup> 1896. évi VIII. törvénycikk. A honalapítás ezredik évfordulójának megörökítésére alkotandó művekről. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6625> (utolsó elérés: 2015. február 10.)

<sup>16</sup> HALMINÉ BARTÓ ANNA: *Millenniumi krónika, anno 1896*. In: *Honismeret*, 23. (1995) 6. sz. 17-21.;

RÓZSA JUDIT: *A millennium és a budapesti színházak*. In: *Színháztudományi Szemle*, 6. (1982) 9. sz. 79-80.; 1896 májusa és novembere között összesen 5 823 636 fő látogatatta meg a kiállítást. Lásd: *Az 1896-iki Ezredéves Országos Kiállítás Közleményei*, 5. (1897. augusztus 20.) 34. sz. 1618.

<sup>17</sup> SISA JÓZSEF: *A Városliget átalakulása az Ezredéves Kiállítás idején*. In: *Ars Hungarica*, 24. (1996) 1. sz. 67., 69.

<sup>18</sup> *Az 1896-iki Ezredéves Országos Kiállítás Közleményei*. Budapest, Az 1896-iki Ezredéves Országos Kiállítás Igazgatósága, 1893-1897.; *Ezredéves Kiállítási Értesítő. Az 1896-iki ezredéves országos kiállítás sajtó-osztályának közleményei*. Budapest, Kiállítási Igazgatóság, 1895-1896. Címváltozat: *Kiállítási Értesítő; Kiállítási Újság. Az 1896-iki ezredéves országos kiállítás napilapja*. Budapest, XV. csoport bizottsága, 1896.;

*Millenniumi Újság. Az ezredéves kiállítás értesítője. Gazette millenaire = Millenniums-Zeitung*. Fel.szerk. HIRSCHMANN Tivadar. Budapest, Millenniumi Újság Váll., 1896.; *Kiállítási és Ipari Közlöny. Kiállítási- és ipariügyeket ismertető szaklap*. Szerk. DÉCSY J. Budapest, Kubinyi Mihály, 1892-[1894]. Folytatása: *Budapesti Kiállítási Közlöny*. Szerk. SINGER Artúr. Budapest, Kubinyi Mihály, 1894-1897.; *Millennium. Kereskedelmi, kiállítási és társadalmi közlöny*. Szerk. GERŐ Lajos. Budapest, Lipscher Béla, 1893-1896.; *Millenniumi Lapok. Az ezredéves kiállítás közlönye*. Szerk. GELLÉRI Miksa. Budapest, Valter Ernő, 1895-1896. Melléklapja: *Világ-Napló* (1896. VII-tól). Melléklete: *Millennium-journal; Millenniumi Kiállítási Értesítő. Közgazdasági, társadalmi és*

előzményeit, de akadt olyan is, amely csak a kiállítás nyitvatartási ideje alatt számolt be a programokról. A legtöbb kiadvány azonban 1894-1895-től jelent meg havonta kétszer, háromszor vagy akár naponta, és tájékoztatta az olvasóközönséget a kiállítás előkészületeiről. A millenniumi kiállítás lapjainak feladata az volt, hogy a minél szélesebb körű olvasótábort tájékoztassa az eseményekről, programokról, valamint népszerűsítse a rendezvényt, hirdesse újszerűségét és erősítse az emberekben a nemzeti érzületet.

A jelenleg vizsgált *Millenniumi Ujság* egy független lapkiadó vállalkozás eredményeképpen jött létre és ez volt az egyetlen kiállítási lap, amely csak a kiállítás nyitvatartási ideje alatt – tehát májustól novemberig – jelent meg. Ugyan az *Ős-Budavára* című napilapot is csak az adott félévben adták ki, azonban ez az újság kizárólag az azonos nevű mulatóhellyel foglalkozott, amely a millenniumi kiállítás bezárása után sem fejezte be működését, és a lap – igaz, más néven (*Ős-Budavári Híradó*), de – tovább élt, emiatt ezt nem tartjuk megfelelő összehasonlítási alapnak. A *Kiállítási Ujság. Az 1896-iki ezredéves országos kiállítás napilapja* szintén csak a kiállítás nyitva tartása alatt jelent meg, de a *Millenniumi Ujsággal* ellentétben minden nap, nem csak havonta háromszor. Ezt a lapot a kiállítás XV. csoportjának, vagyis a „Papíripar; sokszorosító műiparágak” bizottsága adta ki június 2. és november 3. között. Annak ellenére, hogy a kiállítás első hónapjáról nem tájékoztat, az utána következő 151 szám igen részletesen ír a kiállítás programjairól, látogatottsági adatairól, az időjárásról és esetenként a külföldi lapokban megjelenő, magyarországi rendezvényt kapcsolatos hírekről. A számonként négy oldalas lapokból, azonban mindössze két és fél oldal tartalmaz híreket, a fennmaradó másfél oldalt a hirdetések teszik ki, képek pedig egyáltalán nem találhatók az újságban (kivéve persze a hirdetésekénél).

A millenniumi kiállítás többi újságja a fent említetteknél mind hosszabb ideig élt. Mivel azonban ezek a lapok eleve egy adott időszakban jelentek csak meg, minden lapnak ki kellett alakítania valamilyen egyedi profilt, amivel érdekessé válhatott az olvasóközönség számára. Némelyik lapnak volt külön tematikája, irányvonala, célja: például a *Millennium* a kereskedő és iparos világot kívánta bemutatni, míg a *Kiállítási Ujság* külön rovatot szentelt a külföldi nyilatkozatoknak. A *Millenniumi Kiállítási Értesítőnek* a

---

*szépirodalmi hetilap*. Szerk. TÖRÖK István. Budapest, Török István, 1895-1896. Folytatása: *Magyar Millenniumi Kiállítási Értesítő. Közgazdasági, társadalmi és szépirodalmi hetilap*. Szerk. SZOLNOKY TÖRÖK István. Budapest, Vértes Dezső, 1896. Melléklete: *Turf és Sport*. Szerk. JÓS. Budapest, [s.n.], 1896.; *Magyar Millennium. Érdekfeszítő és mulattató tartalommal kapcsolatos értesítő és hirdető közlöny Magyarországra részére*. Szerk. KANDLER Ferenc. Budapest, Kandler F. és Társa, 1894-1895.; *Ős-Budavára. Napilap*. Szerk. HEVESI József. Budapest, Kosmos ny., 1896.; *Ős-budavári Híradó*. Szerk. SZTOJANOVITS Jenő. Budapest, Ős-Budavára Igazgatósága, 1897.; *Ős Budavára Műsora*. Szerk. SZTOJANOVITS Jenő. Budapest, Sztojanovits Jenő, 1897. Címváltozat: *Ős-Budavára Műsora. Ős-budavári Régiségek*.



szerkesztője Török István, a *Közgazdasági, társadalmi és szépirodalmi hetilap* alcímet adta, utalva a lap tartalmára. 1896 márciusától ingyenes melléklet is járt hozzá (*Turf és Sport*). Ennek a minden vasárnap megjelenő lapnak az volt a célja, hogy a Magyarország fennállásának 1000 éves évfordulójának emléket állító millenniumi kiállításról hű képet adjon írásaiban, mellőzve a sok reklámot.<sup>19</sup> Ennek ellenére a viszonylag terjedelmes – az egyes számok 12-20 oldalasak voltak – lapban akár öt oldalas hirdetések is találhatóak. Úgy tűnik, hogy az ebből befolyó összeg mégsem tudta fedezni a lap kiadásával kapcsolatos kiadásokat, mivel 1896. június 21-én – tehát alig másfél hónappal a kiállítás megnyitása után – megszűnt.

Fontos szempont volt az is, hogy az egyes lapok mennyibe kerültek. Az újságok címlapjukon mindig megadták az előfizetés és az egyes számok árát. A *Kiállítási Újság* példányonként 3 krajcárba, a kiállítás területén belüli előfizetés 4 Ft-ba, egyéb fővárosi és vidéki elárúsító helyeken pedig 5 Ft 50 krajcárba került. A *Millenniumi Kiállítási Értesítő* ára számonként 15 krajcár, az előfizetés rá egy évre 5 Ft, fél évre 2,50 Ft, negyed évre pedig 1,25 Ft volt. Észrevehetően többbe került az utóbbi lap, a *Millenniumi Újság* viszont még ennél is drágább volt, 20 krajcár volt az egyes számok ára, az egy éves előfizetés 8 Ft, a fél éves pedig 4 Ft-ba került. Érdekes ezeknek az alkalmi lapoknak az árát összevetni az egyes korabeli országos napilapok és a krajcáros lapok áraival: 1896-ban a *Budapesti Hírlap* ára 4 krajcár, az *Esti Újság* pedig 1 krajcár volt.<sup>20</sup> Láthatóan jóval drágábbak voltak a kiállítás lapjai a többi újságnál, ennek ellenére mégis megvették ezeket a termékeket is, hiszen a *Millenniumi Kiállítási Értesítő* kivételével szinte mindegyik lapot kiadták a kiállítás végéig, vagy akár néhány héttel, hónappal tovább is. A felfokozott várakozás, a kiállítás iránti nagyfokú érdeklődés lehetővé tette, hogy a millenniumi lapok a korabeli piaci ár többszöröséért is elkelték. Az alábbiakban ezen lapok közül az egyiket, a *Millenniumi Újság*ot mutatjuk be.

### ***Millenniumi Újság. Az ezredéves kiállítás értesítője***<sup>21</sup>

A *Millenniumi Újság* szerkesztője és kiadótulajdonosa Hirschmann Tivadar volt. Róla csupán annyit sikerült kiderítenünk, hogy nem ez volt az első lapkiadási vállalkozása. 1894-1895-ben a *Hétfői Lap*<sup>22</sup> című újságban kiadóként tüntetik fel Bercsényi Jenő mellett, aki az újság szerkesztője volt, és

<sup>19</sup> *Millenniumi Kiállítási Értesítő. Közgazdasági, társadalmi és szépirodalmi hetilap*, I. (1896. december 25.) 1. mutatószám 2.

<sup>20</sup> LAKATOS 2004: 53.

<sup>21</sup> *Millenniumi Újság. Az ezredéves kiállítás értesítője*. Fel.szerk. HIRSCHMANN Tivadar. Budapest, Millenniumi Újság Váll., 1896.

<sup>22</sup> *Hétfői lap. Közgazdasági, szépirodalmi és társadalmi hetilap*. Szerk. BERCSÉNYI Jenő. Budapest, Bercsényi Jenő, Hirschmann Tivadar, 1894-1895.

aki a *Millenniumi Ujság* társszerkesztője is lett. Az 1895 és 1896 között kiadott *Ipar és Kereskedelem*<sup>23</sup> című lap 1896-os számait Horti Todor néven szerkesztette.<sup>24</sup> Hirschmann Tivadar harmadik korábbi lapja, a *Hétfői Híradó*<sup>25</sup> pedig 1894 és 1896 között jelent meg. Mindhárom újságot rendszertelenül adták ki, viszont olvashatunk bennük a millenniumi kiállítással kapcsolatos előzetes eseményekről.

A *Millenniumi Ujság* szerkesztősége és kiadóhivatala a fél év során háromszor költözött másik épületbe, s ezek a helyváltogatások általában a három összevont szám megjelenésével (4/5., 7/8., 9/10. szám) történtek egy időben. A nyomda helyszíne is kétszer változott 1896 májusa és decembere között. A minden hónap 1-jén, 10-én és 20-án megjelenő 8-24 oldalas lap kiadója a „Millennium Ujság” vállalat volt.

### „Programm”, avagy a célkitűzések<sup>26</sup>

A lap az első számban egy jól körülhatárolható programmal köszön be, célkitűzéseit kifejti mind a tartalomra, mind a formai megjelenésre és a kiadóhivatal működési körére vonatkozóan. Az újság önmagát az Ezredéves Országos Kiállítás olyan orgánumának tekinti, amely egyaránt szól a hazai és az európai olvasóközönségnek is. Olyan modern kiállítási szaklapként definiálja magát, amely felépítésében követendő mintának tartja a külföldi világkiállítások hasonló lapjait. Kijelenti, hogy a megjelenő írások mentesek lesznek a szenzációhajhásztól és a dicsőítő hangnemtől (bár véleményünk szerint nem mindig sikerül a cifra, dicsérő körmondatokat elhagyniuk), hiszen a következő fél év során – mikor egész Európa figyelme Budapestre irányul majd – az olvasóközönséget az európai színvonalnak megfelelően, tárgyilagosan kell tájékoztatni az eseményekről. Ahogy a szerkesztők megfogalmazzák, az újság „*menten minden üzérkedési, aktualitási és szenzációs szellemtől, a mult és jelen hasonló történeti és kigazdasági mozzanataiból, a lefolyt világkiállítások tárházából fogja meríteni ismertető és tanácsadó közleményeit a közönség, a kiállítók és a kiállítás valódi érdekeinek megóvására.*”<sup>27</sup>

A szerkesztőség a beköszöntőben is hangsúlyozza azt a tényt, hogy a külföldről idelátogató közönség minél szélesebb körű tájékoztatása miatt a fontosabb, érdekesebb cikkeket esetenként majd németül, franciául, nagyon

<sup>23</sup> *Ipar és Kereskedelem. Közgazdasági, pénzügyi és társadalmi hetilap.* Fel. szerk. GERGELY Ernő, KELETI Géza, HORTI Todor. Budapest, Várnay L., 1895-1896.

<sup>24</sup> VOIT KRISZTINA: *A budapesti sajtó adattára, 1873-1950.* [Budapest], Argumentum, 2000. 244.

<sup>25</sup> *Hétfői híradó. Vegyestartalmú hetilap.* Fel.szerk. HIRSCHMANN Tivadar. Budapest, Petőfi könyvny., 1894-1896.

<sup>26</sup> *Milleniumi Ujság*, I. (1896. május 10.) 1. sz. [1.]

<sup>27</sup> *Milleniumi Ujság*, I. (1896. május 10.) 1. sz. [1.]

ritkán angolul is megjelentetik. Így például már a fent tárgyalt előszó is olvasható a következő oldalakon németül („*Vorwort*”), franciául („*Notre programme*”) és angolul is („*Advertisement*”).<sup>28</sup> A későbbiekben azonban a párhuzamos fordítások nem minden esetben követik a magyar nyelvű cikkek sorrendjét, esetenként az is előfordul, hogy egy cikk német nyelvű változata csak a következő lapszámban jelenik meg.<sup>29</sup>

A beköszöntőben az újság a terjesztésre és a kivitelre vonatkozóan technikai adatokat is megad. Kijelenti, hogy a lapot eleinte 15 000 példányban jelentetik meg, azonban a nagyobb ünnepeken magasabb példányszámban fogják kiadni, ez viszont a későbbi információkból nem derült ki. Amint azt korábban említettük, az 1890-es években a politikai napilapok 25-30 000, a krajcáros lapok kb. 100 000 példányszámban jelentek meg. Ezekhez képest a *Millenniumi Ujság* megjelenési darabszáma meglehetősen alacsony volt, valószínűleg azért, mert a lap egy adott célközönség számára készült, az újság vásárló köre a kiállítás látogatói közül került ki.

A lap külső megjelenítéséhez díszes, finom papírt használtak, szép betűmintákkal, igényes kivitelű rajzokkal, illusztrációkkal. Míg a papír és a betűk kivitelében nem látunk különösebb extravaganciát, addig a lapban szereplő képekről érdemes szólni néhány szót. A millennium korabeli lapokban már természetesnek számított a képek jelenléte, sőt esetenként a szöveg kiegészítő részeként funkcionáltak. Emellett az egyes újságok szerkesztői üzleti megfontolásokból is közölhettek képeket, hiszen a látványos, – de nem minden esetben igényes – illusztrációk még jobban növelték az adott lap felvásárlását. A *Millenniumi Ujság* is követte ezt a megfontolást, annál is inkább, mivel a kiállításról készült képek kitűnően reprezentálták az eseményt és segítettek felkelteni az érdeklődést. A címlapokon általában a kiállítás valamelyik pavilonjáról közöltek képet, melyről a belső oldalon rendszerint írtak néhány mondatot.<sup>30</sup> Az első néhány lapszámban főként pavilonokat ábrázoló fényképek szerepeltek, általában olyanok, amelyek még a kiállítás megnyitása előtti állapotokat ábrázolják. A későbbiekben persze már az elkészült épületekről is láthatunk fotókat. A „*Képeinkhez*” rovatban néha írtak is az adott számban ábrázolt pavilonokról. Emellett nagyon sokszor közöltek arcképeket is, elsősorban azokról, akik a millennium alkalmából, illetve a kiállításon bemutatott tárgyakért kitüntetést kaptak, továbbá a zsűriről és a kiállítás igazgatóságáról.<sup>31</sup>

A lap bevezetőjében is népszerűsítették az idegenforgalomra épülő szolgáltatásaik körét. Amint a lap címe is jelzi, a szerkesztők nem csak konkrétan a kiállítás programjaival kívántak foglalkozni, hanem a millennium

<sup>28</sup> *Millenniumi Ujság*, I. (1896. május 10.) 1. sz. 2-3.

<sup>29</sup> *Programm. A kiadóhivatal működési köre*. In: *Millenniumi Ujság*, I. (1896. május 10.) 1. sz. [1.]

<sup>30</sup> *Programm. A kiadóhivatal működési köre*. In: *Millenniumi Ujság*, I. (1896. május 10.) 1. sz. [1.]

<sup>31</sup> *Millenniumi Ujság*, I. (1896. szeptember 10.) 12. sz. 2.

jelentőségét és lényegét is szerették volna minél szélesebb, főként a vidéki és külföldi olvasók körében népszerűsíteni és hirdetni. Igény szerint négy – angol, francia, német, magyar – nyelven ingyen közvetítettek lakásokat az előfizetőknek és az olvasóknak, továbbá idegenvezetőket is biztosítottak az érdeklődőknek, a millenniumi kiállításra érkező vendégeknek. Olcsó levelezőlapon, telefonon vagy a kiadóhivatalban az ún. kívánatlapokon jelezheték érdeklődési körüket, a szerkesztőség pedig a felmerülő igényeknek megfelelően biztosított „kalauzokat”, vagyis idegenvezetőket az ideérkezők számára. A szerkesztők, mivel lapjukat főként a vidékről és külföldről idelátogatóknak szánták, kérésre, tolmácsot is küldtek. Ezt, az egyedi díjszabás ellenében igénybe vehető ajánlatot tartották a legigényesebb szolgáltatásuknak. Az általános tájékoztatást bármilyen kiállítási üggyel kapcsolatban bárki ingyen igénybe vehette, vidéki érdeklődőknek pedig válaszbélyeg ellenében levélben válaszoltak.<sup>32</sup>

Összességében tehát a lap fő célkitűzése az volt, hogy a külföldi világiállítások mintájára tárgyilagos, esetenként több nyelven közreadott tudósításaival, igényes illusztrációival modern kiállítási szaklappá váljon. Továbbá, hogy az idelátogató vidéki és külföldi vendégek igényeit figyelembe véve alakítsa ki saját, idegenforgalommal kapcsolatos szolgáltatásainak körét. Fontosnak tartották meggyőzni az olvasóközönséget a kiállítás és ezáltal a magyar nemzet nagyszerűségéről és a magyarok vendégszeretetéről. Ahogy megfogalmazták: *„Ezt az idegen forgalmat előmozdítandó létesítettük lapunkat, melynek minden egyes száma, minden rovata azon fog fáradozni, hogy az elért szép eredményt ne csak pillanatig élvezzük, de állandóan meg is tartsuk.”*<sup>33</sup>

Az újság előszavában ígért szolgáltatások alapján is szembevetendő az a néhány jellemző, amely az üzleti sajtóra vonatkozik. A *Millenniumi Újság*ot – alapításán túl, hiszen eleve egy konkrét esemény üzleti fogásaként hozták létre – a különféle reklámok, olvasócsalogató ajánlatok, sok hír, és persze hirdetések jellemezték. Ezek közül az alábbiakban az utóbbi megjelenését mutatjuk be részletesebben.

## Hirdetések

A *Millenniumi Újság*nak mint üzleti vállalkozásnak az egyik bevétele az előfizetőktől származott, a másik bevételi forrást pedig a hirdetésekben származó jövedelem jelentette. Az egyes számok belső és hátsó borítóján is jelentettek meg hirdetéseket. A *„Budapesti Útmutató”* táblázatban egyes hatóságok, szállodák, kávéházak, pénzintézetek, biztosító-társaságok,

<sup>32</sup> *Programm. A kiadóhivatal működési köre.* In: *Millenniumi Újság*, I. (1896. május 10.) 1. sz. [1.]

<sup>33</sup> *Millenniumi Újság*, I. (1896. május 10.) 1. sz. 3.

színházak és mulatók postacímeit, a „*Kiadó lakások*” rovatban pedig kerületenként felsorolva található az ideérkező látogató megfelelő lakásajánlatot.<sup>34</sup>

Emellett az újság a kiállítás egyes helyszíneit, látványosságait is hirdette, például az Ős-Budavára mulatóhelyet és Munkácsy Mihály: *Ecce homo* című képét.<sup>35</sup>

A „*Közgazdaság*” rovatban néha egy-egy kongresszus ürügyén olvashatunk rövid beszámolókat olyan cégekről, melyeknek semmi köze nincs a kiállításhoz, ezek a cikkek inkább reklámcélokat szolgáltak. Ilyen írások jelentek meg például a Fonciére Pesti Biztosító Intézetről, a budapesti Közúti Vaspálya-társaságról, az „Anker” Járadék és Életbiztosító Társaságról, az Észak-Magyar Kőszénbánya és Iparvállalatról, a Hazai Általános Biztosító Részvénytársaságról, az Első Leánykiházásítási Egyletről és a Hazai Aszfaltipar Részvénytársaságról. Két beszámolónak köze van a kiállításhoz is: az egyik a Károly körút 26. szám alatti Szőnyegházzal íródott, ahonnan az ünnepélyes megnyitóra szerezték be a királyi, a diplomaták páholyához valamint az ünnepségek csarnokához szükséges kárpitokat. A másik pedig Keresztély Sándor mintazongora telepéről (Váci körút 21.) szól, ahonnan a kiállítás területén lévő zongorákat vásárolták meg.<sup>36</sup>

A július 20-ai számban négy oldalon keresztül írtak a kereskedelem-, pénz- és hitelügy pavilonokról, hiszen ez jó alkalmat teremtett egy cikkbe burkolt reklámcélú hirdetésre az akkor működő pénzintézetekről, biztosítótársaságokról.<sup>37</sup>

A szerkesztők a „*Szerkesztői levelek*” rovatban is tettek közzé felhívásokat:

„*A mi postánk.*

*E rovatban t. előfizetőinknek és olvasóinknak a kiállítást illető vagy bármily ügyben hozzánk intézett kérdéseikre és tudakozásaikra szíves kézséggel válaszolunk. Felkérjük tehát a t. előfizetőinket és olvasóinkat bennünket bizalommal felkeresni.*”<sup>38</sup>

Érdekes üzleti fogásnak tekinthető az a módszer, ahogyan a király kiállításon tett sétáit is reklámcélokra használták fel. Ferenc József tizenhárom látogatásáról összesen kilencszer olvashatunk részletesen a lapban. Az újság, az uralkodó és a megszólított kiállító közötti párbeszédben sorolta fel és mutatta be a meglátogatott pavilonokat. A május 10-ei számból például megtudhatjuk, hogy legelső látogatását a kékfestő- és kartongyáros Goldberger cég pavilonjánál tette. A későbbiekben többek között meglátogatta

<sup>34</sup> *Milleniumi Ujság*, I. (1896. május 20.) 2. sz. Hátsó borító belső része.

<sup>35</sup> *Milleniumi Ujság*, I. (1896. május 20.) 2. sz. Hátsó borító külső része.

<sup>36</sup> *Milleniumi Ujság*, I. (1896. május 10.) 1. sz. 5-7.

<sup>37</sup> *Milleniumi Ujság*, I. (1896. július 20.) 7-8. sz. 2-6.

<sup>38</sup> *Milleniumi Ujság*, I. (1896. május 10.) 1. sz. 5.

Weisz Manfréd hadászati, a Zwack és Tsa szállítási cég, és Kövesgyűry Freystädtler Jenő lovag méhészeti pavilonját is.<sup>39</sup>

Ezekben a tudósításokban azonban – amellet persze, hogy tisztelettel írtak az uralkodóról – a hangsúlyt nem az ő személyére, hanem inkább a megszólított kiállítóra és a kiállított tárgyakra helyezték. Az aprólékosan leírt beszélgetésekből kiderült az adott pavilonban kiállított termékek története és széles skálája. Ez is felfogható az üzleti sajtó fogásának, a burkolt reklámnak.

### Miről írtak a lapban?

A kiállítás fő programjairól, híreiről általában az első oldalon írtak egymásfél oldalt. Részletesen a május 2-ai megnyitóról, a június 6. és 8. közötti hódoló felvonulásról, a pusztaszeri és a brassói cenkhegyen átadott millenniumi emlékoszlop felavatásáról, a király látogatásairól, valamint a kiállítás november 2-ai bezárásáról.

Érdekes módon a május 2-ai ünnepélyes megnyitónak nem szenteltek külön cikket, csupán az uralkodó látogatásairól szóló részbe bújtatva írtak néhány sort Tiller Mór és társának szabósági cégéről, amely az egyházi és világi méltóságok számára biztosította a kiállítás megnyitó ünnepségére a díszruhákat. Továbbá azt is kiemelték, hogy május elején megnövekedett az idegenforgalom.<sup>40</sup>

A következő, május 20-ai számban a szerkesztőség köszönetet mondott a kereskedelemügyi minisztériumnak, a kiállítási igazgatóságnak, illetve a sajtóosztálynak is a kiállítás megrendezésében és a megnyitásban nyújtott segítségükért. Hiszen – ahogy a lap írja – ők látták el a külföldi és a hazai sajtót a szükséges felvilágosítással, ismertetésekkel.<sup>41</sup>

1896. június 8-án ünnepelték I. Ferenc József és Erzsébet királyné trónra lépésének 29. évfordulóját. Ennek alkalmából háromnapos ünnepségsorozatot szerveztek, melynek első napján Ferenc József letette a budai vár újonnan építendő szárnyának alapkövét, a királyi koronát és a koronázási ékszereket pedig átszállították a Mátyás-templomba kiállítani a nagyközönség számára. Június 7-én az uralkodó fogadta a magyarországi és horvátországi küldöttségeket, 8-án, az ünnepség fő napján, reggel a Vérmezőn gyülekeztek a megyék bandériumai, akik a koronát a Mátyás-templomból átvitték az Országház elkészült kupolatermébe. A díszülés után a koronát visszavitték a budai Várba, ahol az uralkodó fogadta az országgyűlés küldöttségét.<sup>42</sup> Az eseményről – amely egyébként a millenniumi kiállítás egyik csúcspontjának számított – a *Millenniumi Ujság* harmadik, június 1-jei számában, tehát az

<sup>39</sup> *Millenniumi Ujság*, I. (1896. május 10.) 1. sz. 3-5.

<sup>40</sup> *Millenniumi Ujság*, I. (1896. május 10.) 1. sz. 3-4.

<sup>41</sup> *Millenniumi Ujság*, I. (1896. május 20.) 2. sz. [1.]

<sup>42</sup> *A korona ünnepe*. In: *Vasárnapi Ujság*, 43. (1896. június 14.) 24. sz. 389-391.

ünnepség előtt írtak. A lap az egész ezredéves ünnepség legfontosabb momentumának a főrendiház és a képviselőház együttes – az új parlament kupolacsarnokában megtartott – ülését tekintette. Kifejtette, hogy ez az ülés képviseli a „Tregua Dei”-t, azaz „Isten békéjét”, amelyet a politikai pártok kötöttek annak érdekében, hogy szüneteltessék a politikai vitákat a millenniumi ünnepségek idejére. Fontosnak tartotta hangsúlyozni azt a tény is, hogy Magyarország szuverén állam az osztrák birodalmon belül, melyet – azzal, hogy Ferenc József fogadta a vármegyék és az országgyűlés küldöttségeit – az uralkodó is elismert. Ezt az önálló államisági eszmét a lap szerint az országgyűlés két házának közös ülése is megerősítette.<sup>43</sup> A május 20-ai számban örömmel írt arról, hogy külön horvát és a bosnyák pavilon képviseli magát Magyarország ezredéves kiállításán, mintegy elismerve ezzel az ország önállóságát.<sup>44</sup>

A millennium évének alkalmából az ország hét – a honfoglaláshoz köthető – helyén felépítettek hét emlékoszlopot. Július 1-jén az újság beszámolt a pusztaszeri emlékmű alapkövének június 27-ei letételéről. Úgy gondolták, hogy közel harminc évvel a kiegyezés és koronázás után a millennium újra okot ad az örömnemzetre, melyet a megnyitó ünnepséggel, hódoló felvonulással egybekötött országgyűléssel és a pusztaszeri alapkőletétellel méltóképpen reprezentáltak. Ezekkel az ünnepségekkel a nemzet bebizonyította, hogy megbecsüli a múltját.<sup>45</sup>

Az október 18-án a hét szoborból utolsóként felavatott brassó-cenkhegyi és dévényi alkotást írja le részletesen a lap.<sup>46</sup>

A millenniumi kiállítás ideje alatt a számos megrendezett kongresszus némelyikéről a *Millenniumi Újság* is hírt adott. Ugyanígy gyakran írt a millennium alkalmával kitüntetett személyekről és azokról, akik a kiállításon bemutatott termékekért érmet kaptak. Ennek kapcsán ugyancsak nagy figyelmet szenteltek a zsűrizés folyamatának és szempontjainak is. A lap részletesen ismertette, melyek azok a tényezők, amelyeket figyelembe kellett venni a kiállított termékek értékelésénél. Például akik áldozatos munkával, nagyban hozzájárultak a kiállítás sikeréhez, illetve akik szerény körülményeik ellenére jó és minőségi tárgyakat mutattak be. Olyanok, akik egy-egy iparág egyedüli képviselőiként jelentek meg, illetve akik művészeti, ipari, kereskedelmi tárgyaik által a magyar motívumokat szerették volna reprezentálni, illetve terjeszteni. Az is sokat számított, ha valaki szép, igényes tárgyat mutatott be, mivel így egy esetleges legközelebbi kiállításon való részvételre is lehetősége nyílt. Itt az 1885-ös Általános Országos Kiállításra hivatkozott, hiszen akadtak olyan kiállítók, akik az ott szerzett pozitív

<sup>43</sup> *Millenniumi Újság*, I. (1896. június 1.) 3. sz. [1.]

<sup>44</sup> *Millenniumi Újság*, I. (1896. május 20.) 2. sz. [1.]

<sup>45</sup> *Millenniumi Újság*, I. (1896. július 1.) 6. sz. [1.]-2.

<sup>46</sup> *Millenniumi Újság*, I. (1896. október 20.) 15. sz. [1.]

élmények hatására vettek részt munkáikkal a millenniumi kiállításon is.

A kisebb, mindennapos hírekről a „*Szemle a kiállításon*”, „*Kiállítási hírek*”, „*Tájékoztató*” rovatokban tájékoztattak.

### **A lap arculatának módosítása**

1896. július 20-tól a kiadóhivatal átköltözött a VIII. Pál u. 5.-be, így valószínűleg ez volt az oka, hogy a 7. és 8. szám összevontan jelent meg. Ez a változás azonban nem csak helyváltoztatást, hanem arculatmódosítást is jelentett. Az újság beköszöntőjében, az első számban már megfogalmazta azt a célját, hogy a vidéket szeretné képviselni a fővárosban és „*külön főváros a fővárosban*”, vagyis a kiállításon.<sup>47</sup> Ez az idegenforgalomra építő profil csak erősödött, hiszen a júliustól novemberig megjelenő számok egyes városokról, vármegyékről szóltak, és július 20-tól a lap áttért a vidéki kiállítók bemutatására. A szerkesztők döntésüket a főbb ünnepek idejének végével indokolták és mivel nem akartak csatlakozni a többi laphoz, miszerint a kevésbé lényeges, másod- és harmadrangú termékeket ismertetik, ezért inkább új profilra váltottak. A vidék iparát az újságok többsége – leszámítva a helyi lapokat – nem reklámozta, ezért a *Millenniumi Ujság* ezt választotta új, fő feladatául. Tehát a lap ezen kívül az egyes városoknak a történetét, mindennapi életét, majd a kiállítási pavilonjait és személyiségeit mutatta be az egyes számokban, és ennek alapján tematizálta azokat.

Így ismertette Pusztaszer, Arad, Debrecen, Kolozsvár, Brassó, Nagyszeben, Kassa, Pécs városokat és Kolozs, Hajdú, Máramaros vármegyéket.

1896 októberétől írásaiban szinte már csak a vidéki városokkal foglalkozott, a kiállításról alig írt. November 1-jétől, a 16. számtól a lap alcíme is más lett: az addigi *Az ezredéves kiállítás értesítője* alcím *Idegenek Lapjává* változott, és ezzel egyidejűleg a kiadóhivatal ismét új helyre (VII. Erzsébet körút 17.) költözött. A kiadótulajdonos lapszerkesztő azonban Hirschmann Tivadar maradt.<sup>48</sup>

### **A kiállítás értékelése a lapban**

A millenniumi kiállítás november 3-ai bezárásának kapcsán a lap főként Ferenc József látogatásairól emlékezik meg, a kiállítást pedig pozitívan értékeli, mert Magyarország sikeresen bemutatta gazdaságát, iparát és kultúráját az idelátogató vendégeknek.<sup>49</sup>

<sup>47</sup> *Millenniumi Ujság*, I. (1896. május 10.) 1. sz. [1.]

<sup>48</sup> *Millenniumi Ujság*, I. (1896. november 1.) 16. sz. [1.]

<sup>49</sup> *Millenniumi Ujság*, I. (1896. november 10.) 17. sz. [1.]



A következő számban a kiállítás, idegenforgalomra gyakorolt jótékony hatásáról elmélkednek, és ezt statisztikai adatokkal is alátámasztják. Ebből megtudhatjuk, hogy hányan érkeztek a fővárosba a fél év alatt (3 332 330 fő), de azt is, hogy kevesebben utaztak el (3 125 377 fő), amely 217 953 emberrel kevesebb az ideérkezettek számánál. Ennek az az oka – amint a lap kifejti –, hogy ezek az emberek vagy retúrjeggyel jöttek Budapestre, vagy nem is „idegenek” voltak, hanem budapestiek, akik csak hazajöttek valahonnan. Tehát a millenniumi kiállítás ideje alatt ők is növelték az idegenforgalmi statisztikát. Legtöbbször, 35 000-en, június 7-én, vagyis a hódoló felvonulás alkalmából érkeztek Budapestre, legkevesebben pedig május 20-án, ekkor 12 500 fő látogatott el a fővárosba.<sup>50</sup>

### A lap önértékelése

A *Millenniumi Újság* december 1-jei számában megírt önértékelésében úgy gondolja, hogy teljesítették célkitűzésüket, bemutatták a millenáris eseményeket írásban és képből is, ismertették a magyar vidéket, városokat és megyéket. A kiállítás végével azonban a szerkesztőségre új feladat várt: a következőkben a hazai és külföldi fürdőhelyeket szándékozták bemutatni, hiszen ez kimaradt az eddig megjelenített helyiségek, látnivalók sorából.<sup>51</sup> Az újság ugyanis nem szűnt meg, hanem a *Millenniumi Újság* jogutódaként 1896. december 28. és 1900. november 1. között *Magyarország és a nagyvilág: képes folyóirat*<sup>52</sup> címen tovább folytatódott, majd 1900. december 1. és 1913. január 13. között *Szalón újság: képes folyóirat*<sup>53</sup> néven jelent meg folytatólagos évfolyamszámozással. Ezeknek az újságoknak azonban a szerkesztőn kívül – aki időközben Hirschmannról Holló Tivadarra magyarosította a nevét – semmi köze nem volt az eredeti laphoz, a *Millenniumi Újsághoz*.

### Összegzés

Úgy gondoljuk, hogy a lap teljesítette kitűzött célját, fő feladatát. A külföldi és vidéki olvasókat tájékoztatta a kiállítás eseményeiről és bemutatta a városok és megyék életét, történetét. Nemcsak írásban, hanem a gyakorlatban is segítette az ide látogatókat, hiszen a külföldi olvasók érdekében egyes cikkeket, hirdetéseket idegen nyelven is közöltek, a vidéki olvasókat pedig lakáshirdetésekkkel és idegenvezetőkkel segítették a

<sup>50</sup> *Millenniumi Újság*, I. (1896. december 1.) 18. sz. 2.

<sup>51</sup> *Millenniumi Újság*, I. (1896. december 1.) 18. sz. [1.]

<sup>52</sup> *Magyarország és a nagyvilág. Képes folyóirat*. Fel.szerk. HIRSCHMANN Tivadar. Budapest, "Magyarország és a Nagyvilág" Lapváll., 1896-1900.

<sup>53</sup> *Szalón újság. Képes folyóirat*. Fel.szerk. HOLLÓ Tivadar. Budapest, Szalón Újság lapváll., 1900-1913.

fővárosban való eligazodásban.

A lap tartalmilag, a kiállításra vonatkoztatva azonban inkább csak a július 20-ai számtól irányult teljesen a vidéki lakosság kiszolgálására, amikor is az egyes vidéki városok, vármegyék kiállítási pavilonjait és kiállítóit kezdte bemutatni, majd 1896 októberétől szinte már csak vidéki városokkal foglalkozott írásaiban, a kiállításról alig írt.

Általánosságban a millenniumi kiállítással kapcsolatos írásai nem túl kimagaslóak, azonban a kiállításon kitüntetettekről és a zsűri tagjairól szóló tájékoztatása nagyon részletes, amelyet a sok fénykép és életrajz csak erősít.

Úgy véljük, az újságban lehetett volna több aktuális programajánló, figyelembe véve azt, hogy a lap nem a helyieknek szól, azonban helyette általában utólag, cifra körmondatokban tájékoztatott az egyes eseményekről. Ezenkívül hiányoltuk, hogy az újságban egyszer sem jelentették meg – más lappal ellentétben – a kiállítás helyrajzát.

Összességében, mint ahogyan a millenniumi kiállítás is igyekezett sokszínűen bemutatni az országot különféle nézőpontok, szakterületek alapján, úgy a korabeli sajtó is kellően felkészült, hogy a kor üzleti sajtójával kapcsolatos elvárásoknak megfelelően, az ezredéves kiállításra megjelenő tizenegy alkalmi lapon keresztül, ugyanilyen sokszínűen, többféle szempontból mutatassa be a rendezvényt mind az odalátogatók, mind az otthon maradottak számára.